

5.3x34.03	1/2	עמוד 8	הארץ - גלריה	09/03/2014	41457075-3
מוזיאון ישראל - 20184					

משה גלעד

צילום: אמיל סלמן

ד"ר דבי הרשמן מקישה קוד, פותח דלת עם סורגי ברזל וסוגרת אותה בזהירות מאחורינו. אחר כך היא מושיטה לי זוג כפפות בד לבנות ובחזרת קודש מוציאה מארון מתכת נעול חבילה כבדה עטופה בכד ומניחה אותה על השולחן. רגע לאחר מכן אנחנו מתכוננים במסכת אבן בת 9,000 שנה. פני אבן קדמונים, חורי עיניים עגולים וקרובים זה לזה, גביני גבות כולטים, פה רחב עם שיניים, ללא סימני שפתיים או סנטר ובלטיה קטנה לאף. נדמה שאנחנו בסרט שעשו לפי רב מכר של דן בראון, מין "צור" פן דה וינצ'י", או אולי בעוד אחד מפרקי "אינדיאנה ג'ונס", בדיוק כשהגיבור מוצא אוצר נדיר. כפפות לבנות דווקא הולמות אותי. ארשת הפנים במסכה נשמרה בדיוק באותה הבעה במשך אלפי שנים. מישוה מהעבר הקדום מתבונן בי וזיעה קרה זולגת על גבי. החרדה פן ייגרם חלילה נזק לאחת המסכות שערכן לא יסולא בפז מערערת את יציבותי ואני ממחר להשיב אותן לשולחן התצוגה.

הרשמן, האוצרת לתרבויות פרהיסטוריות במוזיאון ישראל בירושלים, יודעת לספר סיפור טוב. היא גם יודעת שהפעם יש לה סיפור מצויין ומתענגת על כל רגע במהלך החשיפה שלה. ביום שלישי תיפתח במוזיאון תערוכת "פנים אל פנים". בתערוכה (שתינעל בספטמבר 2014) יוצגו 12 מסכות אבן שהרשמן מתארת בתור "המסכות העתיקות ביותר בעולם. הן בנות 9,000 שנה והמקור של כולן כאן, בשכונת ג'ה שלנו, כלומר באזור שבין ירושלים לים המלח ומדבר יהודה. במונחים רבים אנחנו מחזירים אותן הביתה. זה איחוד משפחתי של דיוקנאות האדם העתיקים ביותר ששרדו עד ימינו".

המסע לגילוי המסכות האלה והבאתן לתצוגה בירושלים מרתק לא פחות מן העבר הקדום שלהן. הרשמן, אוצרת התערוכה, ממוקדת בנושא זה כבר עשר שנים, אבל הרומן שלה עם מסכות אבן עתיקות החל לפני 30 שנה. אז, כסטודנטית צעירה לארכיאולוגיה ולאנתרופולוגיה באוניברסיטה העברית, הצטרפה להפירה שניהל פרופסור עופר בר יוסף בנחל חימר במדבר יהודה, כמה עשרות קילומטרים ממרתף המוזיאון שבו אנחנו עומדים. באפריל 1983 גילו חברי משלחת החפירות במערה בנחל חימר (הדרומי בנחלי מדבר יהודה) ממצאים ארכיאולוגיים מהתקופה הניאוליתית הקדם-קרמית ב', מהאלף השביעי לפני הספירה. כלומר, חפצים בני כ-9,000 שנה. הצירוף "9,000 שנה" חוזר כמה פעמים בשיחה עם הרשמן והוא בלתי נתפש.

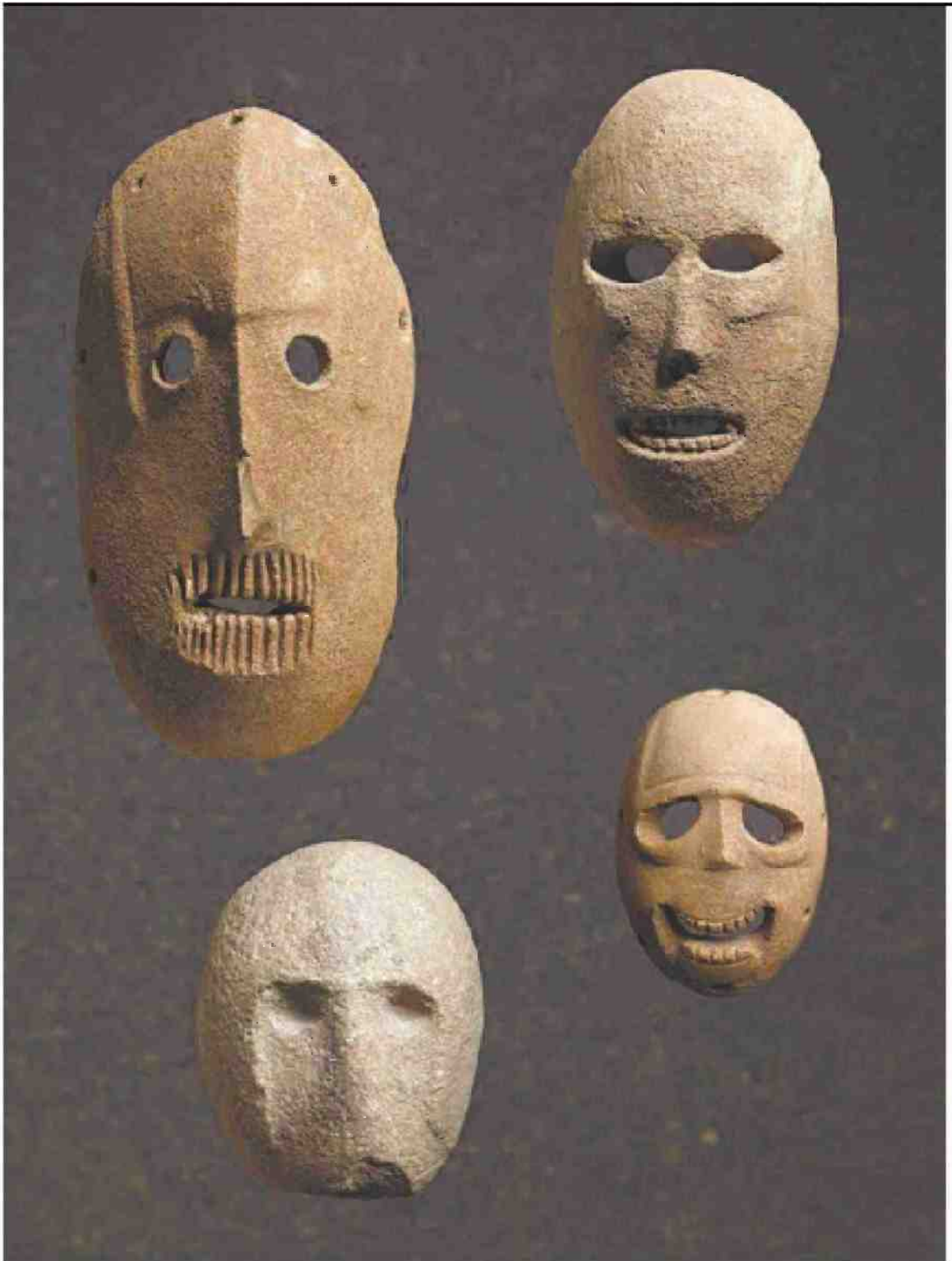
רק לשם הבהרה: ההשערות הן, למשל, ששלמה המלך חי לפני כ-3,000 שנה. אברהם אבינו, אם נאמין בקיומו ההיסטורי, חי, כך מעריכים חלק מחוקרי המקרא, לפני קצת יותר מ-4,000 שנה. ממצאי נחל חימר הם, כאמור, בני 9,000 שנים. הרשמן מגדירה אותם כ"מטמון הפולחני הקדום בעולם". בין הממצאים היו פסלים, חרוזי עץ, כלי עצם, ראשי חץ, חוטים, אריגים ושברי מסכה, אותה אנו אוזנים עכשיו בידינו לאחר שאוחתה ו"רופאה" במעבד דות מוזיאון ישראל. הממצאים האלה נחשבים לפריצת דרך בחקר ההיסטוריה של ארץ ישראל. הם גם בין הממצאים הקדומים מהתקופה הניאוליתית, ששינתה את פני העולם, ותושבי האזור מילאו בה תפקיד מרכזי.

כהבהרה כללית, שמיוערת להדיוטות, עוזרת לי הרשמן ומסבירה בלהט אופייני: "אלה האנשים שעשו את המהפכה הכי

26.23x34.13	2/2	9 עמוד	הארץ - גלרייה	09/03/2014	41457082-1
מוזיאון ישראל - 20184					

איחוד מסכות

תערוכה חדשה במוזיאון ישראל תציג מסכות אבן בנות 9,000 שנה. המסע לגילויין והבאתן לתצוגה בירושלים מרתק לא פחות מן העבר הקדום שלהן

מסכות שיוצגו בתערוכה. סיפורים שיגרמו לך בראון להחוויר צילום: אלי פוזנר / מוזיאון ישראל, ירושלים

דבי הרשמן (מימין): "אלה המסכות העתיקות ביותר בעולם. הן בנות 9,000 שנה והמקור של כולן בשכונה שלנו. אנחנו מחזירים אותן הביתה"

בקרים בתערוכה יזכו לחוויה הרבה יותר מקיפה. הם יראו על קירות האולם הקרנה של 9,000 שנות יצירת מסכות בתרבות האנושית. בין היתר יוצגו בפניהם יותר ממאה תמונות של מסכות שונות וכך הם יקבלו את ההקשר בתולדות האנושות, תולדות הדת ותולדות האמנות. ההמשך הישיר של התערוכה יופיע ספוג בתוך הקירות. העיניים של הרשמן נוצרות. היא אורות בזהירות רבה את המסכות העתיקות ומשיבה אותן לארון הנעול ומיד לאחר מכן מתחילה לספר בפירוט ובאופן מרתק את סיפורה של מסכה עתיקה שהתגלתה במוזיאון קטן של ארגון קתולי בפריז ואיך התגלגלה מירושלים לצרפת לאחר שנרכשה מידי הבדואים במדבר יחד עם המגילות הגנוזות. בעיני רוחי אני רואה את דן בראון מחוויר ומחפש מקום קרוב להסתתר בו. גם הוא יודע שאין לו סיכוי.

הפרט והחברה הם האבות הקדמונים של הקבוצה. במערב אפריקה, למשל, האבות הקדמונים שניים בעוצמתם לאלוהים. הם עדיין הישירות העל-טבעיות החשובות ביותר בכל החברות האלה הקשר המשיח פחתי חשוב ומשמעותי מאוד כיוון שהי קשר המשפחתי לאבות הקדמונים מעיד על הזכות של בני משפחתם על הבתים, האדמות והיבול. אין מסמכים שמעידים על הזכות הזאת. האבות, בעזרת המסכות שנוצרו על פי גולגולתם, מעידים על זכויות העבר ומשמשים גם כדמויות מלכדות בחברה וכבעלי השפעה גדולה.

כאן נכנס לתמונה פרופסור יובל גורן מאוניברסיטת תל אביב. גורן הוא מנהל המעבדה למיקרו-ארכיאולוגיה השוואתית, שמתמחה במחקרים מיקרו-סקופיים. הרשמן מסבירה שגורן ליווה את הפרויקט מראשיתו. "הוא, בעזרת המיקרוסקופ שלו, יכול לבחון את הפטי-נה, השכבה שמצפה את המסכות, לברוק את מרכיביה ולגלות בעזרתם את מידת האותנטיות של המסכה".

בריקותיו של גורן לא מצביעות על גיל מרוקן אלא על תקופה משוערת ועל האזור שממנו הגיע החפץ הנבדק, עם דיוק ברדיוס עד 50 קילומטר. כך, בעקבות בדיקות כאלה, נותרה מסכה שנמצאה בלונדון בגדר תעלומה והוחלט שלא להביאה לתערוכה. "זאת מסכה עתיקה וחשובה, היא אפילו מוזכרת בקטלוג שהכנו, אבל המסכות שהגיעו לכאן עברו את כל המבחנים בהצטיינות יתרה ועליה לא נוכל לומר זאת בביטחון מלא", מסבירה הרשמן.

אחת המסכות שמוצגת בתערוכה נמצאה באוסף פרטי בארץ, אחרות נמצאו בניו יורק, בפריז ובמקומות אחרים. הנה העכשוויות היא שכולן נוצרו באזור הרי יהודה ומדבר יהודה. ההשערה שמעלה הרשמן לגבי הסיבות ליצירתן של המסכות היא שהן נוצרו לפי גולגולות ולא לפי פנים של אנשים חיים. מכאן האף הזעיר, השיניים החשודות והעדר שפתיים או עיניים. יתר על כן, הרשמן הניחה שהמסכות מייצגות גולגולות של אנשים ספציפיים, כלומר יש ביניהן הבדלים של תווי פנים. כדי לאשש הנחה זאת נעשה שימוש במעבדה לארכיאולוגיה ממוחשבת מן המכון לארכיאולוגיה של האוניברסיטה העברית. בראש המעבדה עומדת ד"ר ליאור גרוסמן ואנשיה התבקשו לבחון אם המסכות אכן מייצגות גולגולות, ואנשים ספציפיים. התשובה לכל השאלות האלה היתה חיובית. מסקנה נוספת מן הבדיקות היתה שהמסכות נועדו כדי שיעטו אותן על הפנים, כלומר עשו בהן שימוש ממשי והן לא נועדו רק כדי להציבן על מוט או על פסל.

הקשר המשפחתי
כדי להבין את השימוש שנעשה במסכות מבצעת הרשמן דילוג קצת מסוכן: "אחת הדרכים להבין את השימוש במסכות היא להתבונן בחומר אתנוגרפי דומה כן ומננו. צריך לעשות זאת בזהירות רבה כי התרבויות האלה רחוקות מאוד בזמן ובמרחב, אבל אפשר בכל זאת לומר שיש חברות שעדיין חיות במודל דומה ומשתמשות בו. אם נבחר את הקוד הסמלי לי שלהן, נבין את תפקידן של המסכות הקדומות. בחינת חברות שבטיות בעלות מבנה דומה מלמדת שיש בהן אלוהות שאינה נוכחת. מי שדואג לרווחה של

גדולה בתולדות האנושות. הם אלה שחוללו את המהפכה החקלאית ואי אפשר להגזים בחשיבותה. כולנו בעצם חבים לה את אורה חיינו. הם היו יושבי הקבע הראשונים, אבות התרבות".

מסכת נחל חימר, שכאשר אני אחז אותה בידי נראית כדבוקת טלאי אבן בגוונים שונים, היא אבן היסוד לתערוכה הנוכחית. אחריה באה המסכה המפורסמת ביותר באוסף המוזיאון - שנושאת גם היום את השם "מסכת דייגן". המסכה, דיוקן מחויך שחושף שורת שיניים נאות, נחשבת לפריט המפורסם ביותר באוסף המוזיאון ישראל קנה מרחל, אלמנתו של משה דייגן, לאחר מותו. המסכה, שדיין רכש מסוחר עתיקות באזור חברון, נוצרה גם היא ברדום הרי יהודה, סמוך לאזור בו נוצרה מסכת נחל חימר. אל שתי מסכות מוכרות אלה נוספו עשר מסכות אחרות, שהגיעו לתערוכה שאוצרת הרשמן בתום מחקר ארוך, חיפושים חובקי עולם ובריינות קפדניות לאימות מוצאן וגילן.

קוד סמלי
"ב-2004 יצאנו למסע חיפוש אחר המסכות העתיקות בעולם והיפשונו מסכות דומות לשתיים שכבר אחזנו בידינו". מסבירה הרשמן. המסכות שהתגלו נמצאו באוספים פרטיים. כמה מהן הגיעו מן האוסף של ג'ורדי ומייקל שטיינהרט בניו יורק. שטיינהרט נחשב בין היהודים העשירים בעולם, הוא בעל אוסף אמנות גדול, אוסף יורדיקה מפורסם ובראיון שנערך עמו לפני כשנה ב"הארץ" הגיד עצמו כ"אתאיסט מוחלט". הרשמן מגדירה את הזוג שטיינהרט כ"אוהבי ואספני אמנות, נרננים גדולים ובעלי אוסף המסכות הניאוליתיות הגדול בעולם". העניין שיש להם במסכות עתיקות קשור, לדבריה, דווקא לאהבתם לאמנות וליצירות פיגורטיביות מודרניות ובעיקר ליצירותיו של פבלו פיקסו - חובב מסכות יודע בפני עצמו.

כדי לגלות אם המסכות שמצאה אכן שייכות לקבוצה הניאוליתית פיענחה הרשמן, המתמחה בפולחן של חברות קמאיות, את ה"קוד הסמלי" שלהן באמצעות מדירות וניתוח המאפיינים החזותיים. במהלך החיפושים ברחבי העולם אחר מסכות עתיקות נפסלו כמה מסכות שהתעוררו ספקות לגבי גילן המופלג או התאמתן לאזור המוצא במדבר יהודה.

החרדה פן ייגרם חלילה נזק לאחת המסכות שערכן לא יסולא בפז מערערת את יציבותי ואני ממחר להשיב אותן לשולחן התצוגה